नोधा गौतमः।मरुतः। जगती, १५ त्रिष्टुप्।

वृष्णे शर्धाय सुमखाय वेधसे नोधः सुवृक्तिं प्र भरा मरुद्भ्यः।

अपो न धीरो मनसा सुहस्त्यो गिरः समञ्जे विदथेष्वाभुवः॥ १.०६४.०१

नोधाः- मन्त्रधारणसमर्थ। मरुद्भ्यः- मरुतां प्राणविशेषाणाम्। शर्धाय- समूहाय। वृष्णे- वर्षकाय। सुमखाय- सुयज्ञाय। वेधसे- विधायकाय। सुवृक्तिम्- सुष्ठ्वावर्जकं मन्त्रम्। प्र- प्रकर्षेण। भर- संपादय। आपो न- उदकानीव। धीरः- धीमान्सन्। मनसा- चित्तेन। सुहस्त्यः- शोभनपाणियुक्तः। अन्तर्यजनाय मन उच्यते। बहिर्यजनाय हस्त उच्यते। याः- ये। विदथेषु- यज्ञेषु। आभुवः- उपदिष्टमार्गेण स्वरादिलोपरहिततया प्रयुक्तान्। आङ् मर्यादायाम्। गिरः- मन्त्रान्। अपो न- उदकानीव। समञ्जे- सम्यग्व्यक्तान् करोमि॥१॥

ते जज्ञिरे दिव ऋष्वास उक्षणो रुद्रस्य मर्या असुरा अरेपसः।

पावकासः शुचयः सूर्या इव सत्वानो न द्रप्सिनो घोरवर्पसः॥ १.०६४.०२

ऋष्वासः- दर्शनीयाः। उक्षणः- जलसेक्तारः। रुद्रस्य मर्याः- रुद्रवेगवन्तः। असुराः- प्राणदाः। अरेपसः- अपापाः। ते- मरुतः। दिवः- अन्तरिक्षाच्चित्ताकाशाद्वा। जज्ञिरे- प्रादुर्भूताः। पावकासः- शोधकाः। शुचयः- पवित्राः। सूर्या इव- सूर्यसमाः। सत्वानो- बलयुक्ताः। न द्रप्सिनः- वर्षका मेघा इव सन्तः। घोरवर्पसः- भयानकरूपवन्तः॥२॥

युवानो रुद्रा अजरा अभोग्घनो ववक्षुरध्रिगावः पर्वता इव।

दृळ्हा चिद्विश्वा भुवनानि पार्थिवा प्र च्यावयन्ति दिव्यानि मज्मना॥ १.०६४.०३

Dr. Rangaji
WEBOLIM

युवानः- तरुणाः। रुद्राः- वेगसंपन्नाः। अजराः- जरारहिताः। अभोग्घनः- स्वार्थनाशकाः। येऽतिथीनन्यान् खिन्नान्वा न भोजयन्ति तेषां हन्तारः। अध्रिगावः- परैरनिवारितगतयः। पर्वता इव- गिरय इव स्थिताः। ववक्षुः- उपासकाभिमतप्रापकाः। दृळ्हा- दृढान्। विश्वा- सर्वान्। पार्थिवा दिव्यानि भुवनानि- द्युपृथिवीसंबन्धलोकान्। मज्मना- बलेन। प्र- प्रकर्षेण। च्यावन्ति- कम्पयन्ति ॥३॥

चित्रैरञ्जिभिर्वपुषे व्यञ्जते वक्षस्सु रुक्माँ अधि येतिरे शुभे।

अंसेष्वेषां नि मिमृक्षुरृष्टयः साकं जज्ञिरे स्वधया दिवो नरः॥ १.०६४.०४

चित्रैः- असाधारणैः। अञ्जुभिः- कान्तिभिः। अञ्जू व्यक्तिम्रक्षणकान्तिगतिषु। वपुषे- रूपाय रूपमिति भावः। व्यञ्जते- व्यक्तं कुर्वन्ति। शुभे- शोभायै। वक्षःसु- वक्षस्थलेषु। रुक्मान्- रोचमानान् हारान्। अधि येतिरे- उपरि चक्रिरे। एषाम्- मरुताम्। अंसेषु- स्कन्धेषु। ऋष्टयः- आयुधानि। नि मिमृक्षुः- निमृष्टान्यभवन्। नरः- नेतारो मरुतः। स्वधया- स्वधारणयान्नेन वा। आत्मावरणशक्तिभेदकस्येन्द्रस्य सहायका इति कारणात् स्वधारणासंपन्ना इति। वृष्ट्युत्पादनेन अन्नकर्तारो वा। दिवः- आकाशात्। जज्ञिरे- प्रादुर्भूताः ॥४॥

ईशानकृतो धुनयो रिशादसो वातान्विद्युतस्तविषीभिरक्रत।

दुहन्त्यूधर्दिव्यानि धूतयो भूमिं पिन्वन्ति पयसा परिज्रयः॥ १.०६४.०५

ईशानकृतः- इन्द्रसहकारिणः। धुनयः- कम्पयन्तः। रिशादसः- हिंसानाशकाः। वातान्। विद्युतः। तविषीभिः- बलैः। अक्रत- कुर्वन्ति। परिज्रयः- परितो गन्तारः। दिव्यानि ऊधः दुहन्ति। धूतयः- कम्पयन्तः। पयसा- उदकेनेत्याधिभौतिके मूलशक्तिप्रवाहेनेत्याध्यात्मिके। भूमिम्- पृथिवीमित्याधिभौतिके। आशरीरमित्याध्यात्मिके। पिन्वन्ति- सिञ्चन्ति ॥५॥

Dr. Rangaji
WEBOLIM

पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः पयो घृतवद्विदथेष्वाभुवः।

अत्यं न मिहे वि नयन्ति वाजिनमुत्सं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितम्॥ १.०६४.०६

मरुतः। सुदानवः- शोभनदायकाः। अपः- उदकानि मूलशक्तिप्रवाहान्वा। पिन्वन्ति- सिञ्चन्ति। विदथेषु- यज्ञेषु। घृतवत्- ज्योतिष्मत्। पयः- रसम्। पिन्वन्ति। आभुवः- समन्तात् भवन्तः। मिहे- वर्षणाय। अत्यं न- अश्वमिव। वाजिनम्- गतिमन्तं मेघम्। वि- विशेषेण। नयन्ति। स्तनयन्तम्- गर्जन्तम्। अक्षितम्- अक्षीणम्। उत्सम्- मेघम्। दुहन्ति॥६॥

महिषासो मायिनश्चित्रभानवो गिरयो न स्वतवसो रघुष्यदः।

मृगा इव हस्तिनः खादथा वना यदारुणीषु तविषीरयुग्ध्वम्॥ १.०६४.०७

महिषासः- महान्तः। मायिनः- ज्ञानिनः। चित्रभानवः- असाधारणप्रभाः। गिरयो न- पर्वता इव स्थिताः। स्वतवसः- आत्मबलयुक्ताः। रघुष्यदः- अनायासगतयः। हस्तिनो मृगा इव- गजसमानाः। वना- संभक्तान् रसान्। खादथ- अनुभवथ। आरुणीषु- सूर्यरश्मिषु। तविषीः- स्वशक्तीः। अयुग्ध्वम्- योजितवन्तः॥७॥

सिंहा इव नानदति प्रचेतसः पिशा इव सुपिशो विश्ववेदसः।

क्षपो जिन्वन्तः पृषतीभिर्ऋष्टिभिः समित्सबाधः शवसाहिमन्यवः॥ १.०६४.०८

सिंहा इव। नानदति- गर्जन्ति। प्रचेतसः- प्रकर्षचेतनाः। पिशा इव- रुरव इव। सुपिशसः- सुरूपाः। विश्ववेदसः- सर्वज्ञानवन्तः। क्षपः- शत्रूणामुपक्षपयितारः। अहिमन्यवः- क्रोधे सर्पसमा अहीनज्ञाना वा। शवसा- बलेन। पृषतीभिः- मृगीभिः। मृगा अधिकवातागमनेन वेगिनो भवन्ति लोके। तस्मादपि मरुतः पृषद्रथा भवितुमर्हन्ति। आध्यात्मिके तु गौरा ज्ञानतृष्णाप्रतीकाः। तस्मात्ते

Dr. Rangani
WEBOLIM

मरुतां प्राणविशेषाणां वाहनभूताः। ऋष्टिभिः- आयुधैः। सबाधः- बाधितान्। समित्- रक्षितुं युगपदागच्छन्ति ॥८॥

रोदसी आ वदता गणश्रियो नृषाचः शूराः शवसाहिमन्यवः।

आ वन्धुरेष्वमतिर्न दर्शता विद्युन्न तस्थौ मरुतो रथेषु वः॥ १.०६४.०९

शवसा- शक्त्या। अहिमन्यवः- अहीनज्ञानाः। मन ज्ञाने। गणश्रियः- गणानां मङ्गळाः। नृषाचः- उपासकान् सेवमानाः। शूराः- समर्थाः। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। आ वदत- समन्तात् तत्त्वं ब्रुवन्तु। मरुतः- प्राणविशेषाः। वः- भवताम्। रथेषु- वाहनेषु। वन्धुरेषु- सारथ्युपवेशनस्थानेषु। युष्माकं गणः। अमतिर्न- मत्यतीतात्मेव। दर्शता- दर्शनीया। विद्युन्न- तडिदिव। तस्थौ- जीवनयात्रायामस्माकं नयनाय स्थितः ॥९॥

विश्ववेदसो रयिभिः समोकसः सम्मिश्लासस्तविषीभिर्विरप्शिनः।

अस्तार इषुं दधिरे गभस्त्योरनन्तशुष्मा वृषखादयो नरः॥ १.०६४.१०

विश्ववेदसः- विश्वज्ञानयुक्ताः। रयिभिः- दानयोग्यैर्धनैः। समोकसः- उपासकानां निवासभूताः। संमिश्लासः- संमिश्राः। तविषीभिः- शक्तिभिः। विरप्शिनः- महान्तः। अस्तारः- शत्रूणां निरसितारः। अनन्तशुष्माः- अनन्तबलाः। वृषखादयः- सोमानुभवपराः। नरः- नेतारः। गभस्त्योः- बाह्वोः। इषुम्- बाणम्। दधिरे- धृतवन्तः ॥१०॥

हिरण्ययेभिः पविभिः पयोवृध उज्जिघ्नन्त आपथ्यो३ न पर्वतान्।

मखा अयासः स्वसृतो ध्रुवच्युतो दुध्रकृतो मरुतो भ्राजदृष्टयः॥ १.०६४.११

Dr. Rangaji

WEBOLIM

मखाः- यज्ञभूताः। अयासः- अस्मान् प्रति आगन्तारः। स्वसृतः- स्वात्मानं प्रति सरन्तः। ध्रुवच्युतः- दृढजडप्रतीकपर्वतानपि च्यावयन्तः। दुध्रकृतः- आत्मानमन्यैर्धर्तुमशक्यं कुर्वाणाः। भ्राजदृष्टयः- दीप्तदृष्टयः। मरुतः- प्राणविशेषाः। हिरण्ययेभिः- ज्वलद्भिः। पविभिः- चक्रैः। पयोवृधः- उदकवर्धकाः। आपथ्यो न- पथ्यागतोऽस्त्र इव। पर्वतान्- गिरीन्। उज्जिघ्नन्ते- ऊर्ध्वं गमयन्ति ॥११॥

घृषुं पावकं वनिनं विचर्षणिं रुद्रस्य सूनुं हवसा गृणीमसि।

रजस्तुरं तवसं मारुतं गणमृजीषिणं वृषणं सश्चत श्रिये॥ १.०६४.१२

घृषुम्- शत्रुनाशकम्। पावकम्- शोधकम्। विचर्षणिम्- ज्ञानिनम्। रुद्रस्य- वेगाधिदैवतस्य। सूनुम्- पुत्रम्। हवसा- आह्वानमन्त्रेण। गृणीमसि- स्तुमः। रजस्तुरम्- उदकत्वरयितारम्। तवसम्- प्रवृद्धम्। ऋजीषिणम्- शत्रूणामपार्जकम्। वृषणम्- वर्षकम्। मारुतं गणम्- प्राणगणम्। श्रिये- मङ्गळाय। सश्चत- प्राप्नुत ॥१२॥

प्र नू स मर्तः शवसा जनाँ अति तस्थौ व ऊती मरुतो यमावत।

अर्वद्भिर्वाजं भरते धना नृभिरापृच्छ्यं क्रतुमा क्षेति पुष्यति॥ १.०६४.१३

मरुतः- प्राणविशेषाः। यम्। वः- युष्माकम्। ऊती- रक्षणेन। आवत- अरक्षत। स मर्तः- स मनुष्यः। नु- क्षिप्रमेव। शवसा- बलेन। जनान्। प्र- प्रकर्षेण। अति तस्थौ। अर्वद्भिः- प्राणैः। वाजम्- सुगतिम्। वज गतौ। धना- धनानि। भरते- संपादयति। नृभिः- मनुष्यैः। आपृच्छ्यम्- जिज्ञास्यम्। क्रतुम्- सङ्कल्पम्। आ- समन्तात्। क्षेति- निवासयति। क्षि निवासगत्योः। पुष्यति- पोषयति ॥१३॥

Dr. Rangaji

WEBOLIM

चर्कृत्यं मरुतः पृत्सु दुष्टरं द्युमन्तं शुष्मं मघवत्सु धत्तन।

धनस्पृतमुक्थ्यं विश्वचर्षणिं तोकं पुष्येम तनयं शतं हिमाः॥ १.०६४.१४

मरुतः- हे प्राणविशेषाः। चर्कृत्यम्- पुरस्कर्तव्यम्। पृत्सु- युद्धेषु। दुष्टरम्- कष्टेन तरितव्यम्। द्युमन्तम्- ज्योतिष्मन्तम्। शुष्मम्- बलम्। मघवत्सु- उपासकेषु। धत्तन- स्थापयत। धनस्पृतम्- संपदां स्प्रष्टारम्। उक्थ्यम्- मन्त्रवन्तम्। मन्त्रानुसारिणम्। विश्वचर्षणिम्- विश्वज्ञानवन्तम्। तोकम्- पुत्रम्। तनयम्- पौत्रम्। शतं हिमाः- संवत्सरशतम्। पुष्येम- पोषयेम ॥१४॥

नू ष्ठिरं मरुतो वीरवन्तमृतीषाहं रयिमस्मासु धत्त।

सहस्रिणं शतिनं शूशुवांसं प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्॥ १.०६४.१५

नु- क्षिप्रम्। स्थिरम्- दृढम्। वीरवन्तम्- वीर्यसंपन्नम्। ऋतीषाहम्- गतिमतां तत्वानां सहनशीलम्। रयिम्- दानयोग्यधनम्। अस्मासु। धत्त- स्थापयत। सहस्रिणं शतिनं शूशुवांसम्- अनन्ततया प्रवृद्धम्। प्रातः- प्रभाते। मक्षु- शीघ्रम्। धियावसु- धारणया चित्तवृत्तिस्तम्भकारक इन्द्रः। जगम्यात्- आगच्छतु ॥१५॥

Dr. Rangani

WEBOLIM